

www.turkishstudies.net/economy

Turkish Studies - Economics, Finance, Politics

eISSN: 2667-5625

Research Article / Araştırma Makalesi

Sponsored by IBU

Türk Siyasal Düşüncesinde “Egemenlik” Anlayışının Dönüşümü: Milli Meşrutiyet Fırkasının “Milli Egemenlik” Yorumu

Transformation of the Concept of “Sovereignty” in Turkish Political Thought: “National Sovereignty” Interpretation of the National Constitutional Monarchy Party

Nergiz Aydoğdu*

Abstract: One of the most discussed areas of political and social transformation during the modernization process in Turkey was related to the meaning and interpretation of the principle of national sovereignty. While the content and scope of the idea of national sovereignty in Turkey developed and transformed under the influence of the Western political ideologies, they were also affected by the political and social events in which the Ottoman State was included. In the process of transition from the Ottoman State to the nation-state, how the principle of national sovereignty could be harmonized with the sacred existence of the padishah, more clearly, how the rights of the padishah's existence over the Ottoman people could be maintained was a problem. While loyalty to the padishah, a sacred character, as indicted in the programs of the political parties established in the first years of the II. Constitutional Monarchy period, padishah would turn into an "emperor" the existence of whom overshadowed the parliament in time. In this regard, the transformation of the principle of national sovereignty within the modernization process in Turkey should be examined by considering political party programs during the II. Constitutional Monarchy period. The opinions and comments of the members of the National Constitutional Monarchy Party (Milli Meşrutiyet Fırkası), who were clearly the first advocates of nation-state understanding and the ideology of Turkism in Turkey, about the principle of "national sovereignty" constituted the subject of this study. This party's belief in preserving and maintaining the traditional authority and a form of relationship based on the superiority of the decision-maker between the rulers and the ruled was criticized by the members of the Union and Progress Party (İttihat ve Terakki Fırkası) and the Freedom and Accord Party (Hürriyet ve İtilaf Fırkası).

Structured Abstract: The oppressive and harsh attitudes of Union and Progress Party (İttihat ve Terakki Fırkası) towards the criticism of the party's activities within and outside the parliament during their power between the 1908-1918s led to the formation of anti-party groups within the parliament, the organization of societies and associations at the social base and the strengthening of the opposition. The Freedom and Accord Party (Hürriyet ve İtilaf Fırkası), the Ottoman Democrat Party (Osmanlı Demokrat Fırkası), the People's Party (Ahali Fırkası) and the National Constitutional Monarchy Party (Milli Meşrutiyet Fırkası) were some of the parties that opposed the Committee of Union and Progress.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
Asst. Prof. Dr., Kırklareli University, Faculty of Economic and Administrative Sciences, Department of Political Science
and Public Administration

ORCID /0000-0003-4651-2629

nergiz.aydogdu@klu.edu.tr

Cite as/ Atıf: Aydoğdu, N. (2020). Türk siyasal düşüncesinde “egemenlik” anlayışının dönüşümü: Milli Meşrutiyet Fırkasının “Milli Egemenlik” yorumu. *Turkish Studies - Economy*, 15(4), 1917-1936.
<https://dx.doi.org/10.47644/TurkishStudies.46452>

Received/Geliş: 20 September/Eylül 2020

Accepted/Kabul: 20 December/Aralık 2020

Copyright © INTAC LTD, Turkey

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 25 December/Aralık 2020

CC BY-NC 4.0

In Turkey, the political parties and their founding members, which we will consider as the first actors of the democratization process, also had different and separate policies in the implementation of democratic ideas and principles. The ways the National Constitutional Monarchy Party interpreted the principles of popular sovereignty and national sovereignty were also one of these separate policies. In this study, information will be provided about the founders and members of the National Constitutional Monarchy Party, on which there are limited numbers of studies, its political program, and the thoughts and discussions about the party in Turkish public, and then, the National Constitutional Monarchy Party's understanding of national sovereignty will be evaluated by considering the political program of the party and the ways the founding members interpreted this program.

The founding date of the National Constitutional Monarchy Party, the political life of which was quite short, was incorrectly given as July 5, 1912 by Tarık Zafer Tunaya. According to the news entitled "National Constitutional Monarchy Party" reported in the newspapers *Türk Yurdu* and *Hikmet*, the foundation of the party was definitely on September 5, 1912. The party's activity continued until the beginning of 1913. The party was actually ended when Ahmet Ferit Tek and Mustafa Suphi were exiled to Sinop in June 1913 due to their articles on the murder of Mahmut Şevket Pasha. As far as is known, the party had four main founders: Mustafa Cami Bey, Ahmet Ferid Bey, Mehmed Ali and Mustafa Subhi Bey. It was indicated by Lütfi Fikri, who was the journalist and politician of that period, that there was no another founding members other than these members. In the sources published about the National Constitutional Monarchy Party, Yusuf Akçura was also shown as one of the founders of the party. When the articles on the foundation of National Constitutional Monarchy Party written by Akçura in *Türk Yurdu* are considered, it cannot be considered that he had a connection with this party. Considering the political association with which the party was associated and its members, it was based on a distinguished group of people. The founding member, Ahmet Ferit, was a teacher of the Mekteb-i Mülkiye. Mustafa Suphi Bey was the founder of the Communist Party of Turkey and the leader of the Socialist movement struggling against anti-imperialist policies in Turkey.

A short time before the foundation of the National Constitutional Monarchy Party, news and discussions on the new party to be founded, its founding members and the ideology of the party were published in Istanbul newspapers. The parties, that entered into Turkish political life since 1909 and existed for a short time, caused distrust against political parties and societies in the Turkish public opinion. The parties arising largely from the intra-party faction of the Union and Progress were dispersed since they did not have a strong base and could not support their political ideas and ideologies with political and social activities. During the Constitutional period, the public opinion did not have a "hopeful" approach to the new political parties to be founded and approached with a factional attitude on the society to which the new party belonged and the politics it would follow from the perspective of "political ideology and thought".

In the articles written before the foundation of the National Constitutional Monarchy Party, there was several main criticism about the new party expressed by different authors. Firstly, National Constitutional Monarchy Party, which was criticized over the politics of Turkism, was also criticized by Hüseyin Cahid, who was the editor of the newspaper *Tanin*, which was the political media organ of the Committee of Union and Progress, and the politics of Turkism was considered as a dangerous tool for the country. Lütfi Fikri, who was the spokesperson of the Freedom and Accord Party in the newspaper *Tanzimat*, strongly opposed the politics of Turkism. In this respect, he interpreted Union and Progress's Ottomanism policy as "the forever superiority of Islam and Turkism and looking for an equality and balance among other tribes" and considered Union and Progress's political activities as a secret politics of Turkism. As required by this policy, he stated that the Union and Progress, like the National Constitutional Monarchy Party, followed a politics of Turkism and that this political opinion could not benefit the Ottoman State.

The second objection was due to the fact that Ahmet Ferit Bey and Cami Bey were former followers of the Committee of Union and Progress, and the new party was associated with Union and Progress and it was claimed that there was an organic bond between the two parties. Following the publication of the National Constitutional Monarchy Party's declaration and program, it was claimed that there was a secret partnership between the National Constitutional Monarchy Party and the Union and Progress, the new party founders were guided by the Union and Progress executives, and if the new party won the elections, it would take over the government and leave the management to the Union and Progress notables. The discussions on whether the National Constitutional Monarchy Party was related to Union and Progress in the Istanbul press led to a debate of ideas among several newspapers.

The National Constitutional Monarchy Party's declaration of Anatolia as the last refuge of Turkism as a party based on Turkism was also met with reaction by Islamist intellectuals. In terms of the Islamist front, the politics declared by the National Constitutional Monarchy Party had two problematic points. Firstly, the National Constitutional Monarchy Party advocates a belief that is against the basic principles of Islam, a belief in nationality. Secondly, it violates “uhuvvet-i İslamiyeyi”, in other words, the Islamic brotherhood through Turkism. Ahmet Ferit Bey responded to these claims and explained the founding purpose of National Constitutional Monarchy Party as the defense of the "hukuk-ı milliye" national rights of the Turks. As stated by Ziya Gökalp and Yusuf Akçura, Ahmet Ferit Bey was also in search of a policy that would raise the educational, cultural and economic level of the Turks as a community who fell behind with regard to the awareness of nationality among the Ottoman people.

The principle of national sovereignty, which gained a wider area of application with the 1909 Ottoman constitution regulations, was criticized by the members of the National Constitutional Monarchy Party. The National Constitutional Monarchy Party considered the integrity and continuity of the state dependent on the rejection of the principle of "national sovereignty" and the continuity of the state as a whole dependent on maintaining the right of rule of Ottoman Turkism with the understanding of “hakk-ı tarihi” (historical right). The National Constitutional Monarchy Party program dictates the superiority of the state over the nation, as expressed in Yusuf Akçura's *Üç Tarz-ı Siyaset*. This understanding, which considers the existence of the people as necessarily dependent on the existence of the state, regards the principle of national sovereignty as overlooking, ignoring the right to rule of a state that had been established by the Turks for centuries.

National Constitutional Monarchy Party interpreted the Turkish Khan's right to rule and constitutional rule as a "constitutional sultanate" in accordance with its understanding of "hakk-ı tarihi" (historical right). While the NCP showed the sultan and the sultanate as the highest authority in the administration, it named the regime as “saltanat-ı meşruta-i Osmaniye” (constitutional Ottoman sultanate). In the program of the National Constitutional Monarchy Party, the rights of the dynasty and the sultan were secured as the owner of the sultanate. In Article 9 of the National Constitutional Monarchy Party Program, the sultan is regarded as a higher authority with an authority to dissolve the parliament, contrary to legislative supremacy understanding of the Ottoman constitution. The most important political difference of opinion between the National Constitutional Monarchy Party and the Union and Progress Party emerges with regard to the political position of the sultan and his rights.

In the founding declaration of the party, the rights and laws of all Ottoman elements were accepted as sacred, however, Turkism and Islam were accepted as the main elements of the Ottoman Empire. Nevertheless, it is stated that it was not possible to keep Arabia, Rumelia and Albania within the Ottoman borders. In his articles, Ahmed Ferit Tek indicates that the independence of the Arabian peoples of the Middle East cannot be prevented, however, all people in Anatolia can live in the Turkish homeland. National Constitutional Monarchy Party strongly emphasizes its belief that Anatolia is the real homeland of the Turks in its program.

The National Constitutional Party was a party that existed for a short time in the political life of the II Constitutional Period, however, was discussed a lot in terms of its political understanding and views in the press of the period due to the opinions and claims declared in its declaration and program. The political program of the National Constitutional Monarchy Party was heavily criticized by the Unionist and Islamist media organs. The politics of Turkism, which was explicitly declared by the National Constitutional Monarchy Party in its Declaration and Program, was criticized and considered as contrary to the interests of the Ottoman State and the policy of Pan Ottomanism of the Union and Progress Party, and it was also considered by Islamist intellectuals as against the politics of brotherhood and unity between the nations of Islam. The National Constitutional Monarchy Party was regarded and named as Union and Progress Party's younger brother, both because its founders were former Committee of Union and Progress members and because its political program was similar to the Union and Progress's program, and its founders were accused of dishonesty. The members of the National Constitutional Monarchy Party were accused by Union and Progress members of betrayal of the Committee, and they were considered by members of the Freedom and Accord Party as a new party founded by the Union and Progress Party that would convince the people.

The National Constitutional Monarchy Party considers the integrity and continuity of the state dependent on the maintenance of the Ottoman Turkism's right to rule. The party, that defined this right as "hakk-ı tarihi" (historical right), considered basing sovereignty on the principle of "national sovereignty" and

the adoption of the parliamentarism method along with the 1909 Ottoman constitution regulations as a betrayal of the historical right of the Turks. This understanding expressed in the National Constitutional Monarchy Party program is explained by Mustafa Cami (Baykurt) with the statement of "Being a Turkish sovereign has become a people to obey the rayah". The party, which has a political understanding that rejects the principle of National Sovereignty, defined the regime of the Ottoman State as a legitimate sultanate. The National Constitutional Monarchy Party rejected the understanding of parliamentary supremacy adopted by the 1909 Ottoman constitution regulations and regarded the sultan as the supreme power in administration. It adopted the principle of protecting the rights of the sultan established within the customary law formed by historical experience.

Keywords: Turkish Political Life, National Sovereignty, National Constitutional Monarchy Party, Turkism, II. Constitutional Monarchy

Öz: Modernleşme süreci Türkiye’inde siyasi ve sosyal dönüşümün çok tartışılan alanlarından biri de milli egemenlik prensibinin anlam ve yorumlanmasına ilişkindir. Türkiye’de milli egemenlik düşüncesinin muhteva ve kapsamı, Batı siyasi ideolojilerinin tesirinde gelişip dönüştüğü gibi, Osmanlı Devleti’nin içerisinde bulunduğu siyasi ve sosyal hadiselerden de etkilenmiştir. Osmanlı Devleti’nden ulus devletine geçiş sürecinde Milli egemenlik prensibinin “padişahın” kutsal mevcudiyeti ile nasıl uyumlulaştırılabileceği, daha açık bir ifade ile padişahın varlığının, Osmanlı halkı üzerindeki haklarının nasıl sürdürülebileceği bir sorun olmuştur. II. Meşrutiyet döneminin ilk yıllarında kurulan siyasi partilerin programlarında, kutsal bir şahsiyet olan padişaha bağlılık ifade edilirken, zamanla padişah, varlığı meclise gölge düşüren bir hükümdara dönüşecektir. Bu bakımdan Türkiye’de modernleşme süreci içerisinde milli egemenlik prensibinin dönüşümü II. Meşrutiyet dönemi siyasi parti programları dikkate alınarak incelenmelidir. Türkiye’de ulus devlet anlayışının ve Türkçülük ideolojisinin açık olarak ilk savunucusu Milli Meşrutiyet Fırkası’nın, mensuplarının “milli egemenlik” ilkesi hakkında görüş ve yorumları bu çalışmanın konusunu teşkil edecektir. Söz konusu fırkanın geleneksel otoriteyi, yöneten ile yönetilenler arasında var olan, karar vericinin üstünlüğüne dayanan bir ilişki biçimini koruma ve sürdürme inancı, İttihat ve Terakki Fırkası ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensuplarının eleştirilmiş ve fırka yalnızlaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Siyasal Hayatı, Milli Egemenlik, Milli Meşrutiyet Fırkası, Türkçülük, II. Meşrutiyet

Giriş

II. Meşrutiyet döneminde kurulan siyasi partilerin önemli bir kısmının düşünce, ideoloji ve söylem bakımından benzerliği dikkat çeker. Bu partilerin bir kısmı, İttihat ve Terakki Cemiyeti kurucu ve mensupları arasında bulunan, parti yönetimi ile uyuşmayan, İttihat ve Terakki Fırkası’nın siyasi faaliyetlerini eleştiren kişiler tarafından kurulmuştur. Bu sebeple sözkonusu partiler, saltanata, hilafete ve Osmanlı bütünlüğüne bağlılık, ittihad-ı anasır siyaseti, devlet ve toplumun terakkisinin temini, iktisadi kalkınma, sanayileşme konularında ortak ilke ve söylemleri dile getirmişlerdir.

İttihat ve Terakki Fırkası’nın 1908-1918 yılları arasındaki iktidarı döneminde meclis içerisinde ve meclis dışında partinin faaliyetlerine karşı oluşan muhalefete yönelik baskıcı ve sert tutumu, meclis içerisinde parti karşıtı grupların oluşmasına, toplumsal tabanda da cemiyet ve derneklerin teşekkülü ile muhalefetin güçlenmesine neden olmuştur. İttihat ve Terakki karşısında en güçlü muhalefeti oluşturan Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Osmanlı Demokrat Fırkası, Ahali Fırkası ve Milli Meşrutiyet Fırkası, İttihat ve Terakki içerisinde bulunmuş ve daha sonra bu siyasi oluşumdan ayrılmış kişilerden oluşmaktadır (Birinci, 1990:34). Türkiye’de demokratikleşme sürecinin ilk aktörleri olarak kabul edeceğimiz siyasi parti ve kurucu üyelerinin demokratik düşünce ve ilkelerin tatbiki konusunda farklılaşan, ayrışan siyasetleri de olmuştur. Milli Meşrutiyet Fırkası’nın halk egemenliği, milli egemenlik ilkelerini yorumlama biçimleri de bu ayrışan politikalarından biridir.

Bu çalışmada, üzerine sınırlı sayıda araştırma bulunan Milli Meşrutiyet Fırkası’nın kurucu ve üyeleri, siyasi programı, Türk kamuoyunda parti ile ilgili düşünce ve tartışmalar hakkında bilgiler

verildikten sonra, çalışmanın ikinci bölümünde Milli Meşrutiyet Fırkası'nın milli egemenlik anlayışı, partinin siyasal programı ve kurucu üyelerin bu programı yorumlama biçimleri değerlendirilerek belirlenmeye çalışılacaktır. Araştırmamızın kaynakları arasında yer alan ve bugüne kadar başka bir yerde yayınlanmayan, Milli Meşrutiyet Fırkası'nın siyasal beyanamesi çalışmamızın ekinde sunulmuştur.

Milli Meşrutiyet Fırkasının Kuruluşu ve Fırkaya Yönelik Tepkiler

MMF, milliyetçilik isyanlarının Osmanlı yönetimini zorladığı bir dönemde, Gazi Ahmet Muhtar Paşa hükümeti döneminde kurulmuştur. Siyasi olarak devletin Avrupa devletlerini özellikle İngiltere'yi yanına almaya çalıştığı, Avusturya ve İtalya'nın Balkan ulusları üzerindeki tesirlerine karşı mücadele ettiği, Arnavutluk isyanı ile Trablusgarp krizini çözmeye çalıştığı bir dönemdir. Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın işbaşına geldiği hükümet döneminde, 1912 seçimleri sonrasında İttihatçıların ezici çoğunluğuna sahip bir meclis vardır. Hürriyet ve İtilaf Fırkası, özellikle meclis dışında, basın yoluyla hükümete ve İttihat ve Terakki'ye karşı muhalefet etmektedir. Ahmet Muhtar Paşa ve kabinesi İttihatçılara muhalif bir anlayışa sahiptir. Bu sebeple Ahmet Muhtar Paşa, hükümet ile meclis arasındaki uzun tartışmaların neticesinde, Kanun-i Esasi'nin 7. maddesinde bir değişiklik planlayarak, Meclis-i Ayan'ın da onayını alarak irade-i seniye'ye sunmuş, parlamentoyu fesh etmiştir, 22 Temmuz 1328/4 Ağustos 1912 (Akin, 2008:38).

Siyasi olarak Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile İttihat ve Terakki arasında kutuplaşmanın olduğu bir dönemde, İT Cemiyetinin siyasal örgütü içerisinde bulunmuş ve üst düzey görevler üstlenmiş kişiler tarafından İstanbul'da *İfham* gazetesi idarehanesinde, 23 Ağustos 1328 (5 Eylül 1912) tarihinde Milli Meşrutiyet Fırkası kurulmuştur. Partinin faaliyeti 1913 yılının başına kadar devam etmiştir. Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesi hadisesi üzerine yazdığı yazılar nedeniyle Ahmet Ferit Tek ve Mustafa Suphi'nin 1913 Haziran'ında Sinop'a sürülmesi üzerine parti fiili olarak sona ermiştir.

Siyasi hayatı oldukça kısa olan Milli Meşrutiyet Fırkası'nın kuruluş tarihi Tarık Zafer Tunaya tarafından hatalı olarak, 5 Temmuz 1912 şeklinde verilmiştir (Tunaya, 1998:381; Birinci, 1990:181; Sarı, 2018:361). *Türk Yurdu* ve *Hikmet* gazetelerinde verilen “Milli Meşrutiyet Fırkası” başlıklı haberlere göre fırkanın kuruluşu kesin olarak 5 Eylül 1912'dir (*Hikmet*, 1912, 37, 1; *Türk Yurdu*, 1328, 22, 695-696). Bilindiği kadarıyla, partinin aslı dört kurucusu vardır: Kazan Mebus-ı sabıkı Cami, Kütahya mebus-ı sabıkı Ferid, Canik mebus-ı sabıkı Mehmed Ali ve muharrir-i Osmaniyyeden Mustafa Subhi Bey. Bu üyelerin dışında başka bir kurucu üye olmadığı dönemin gazeteci ve siyasetçisi Lütfi Fikri Bey tarafından ifade edilmektedir (*Tanzimat*, 1912, 341, 3). Milli Meşrutiyet Fırkası ile ilgili yayımlanan kaynaklarda, partinin kurucuları arasında Yusuf Akçura da gösterilmiştir (Tunaya, 1998:381; Georgeon, 1996:64; Sarı, 2018:360; Dumlu, 2019:17; Ünal, 2009:32) Akçura'nın Milli Meşrutiyet Fırkası'nın kuruluşu üzerine *Türk Yurdu*'nda yazdığı yazılar dikkate alındığında, O'nun bu partiyle bir bağının olduğu düşünülemez. Nitekim Akçura “*Biz Yurt'çular, ale'l-umûm medeni ve ictimâî mesaiyi, siyasiyâta daima tercih etmekle beraber, bu yeni Türk Fırkasını yoldaşça selamlarız ve Türklüğe nâfi olmasını Tanrıdan dileriz*” ifadeleri ile bitirdiği yazıda, Milli Meşrutiyet Fırkası'na dair kendisinin öngörülerini ile Partinin programı arasında farklılık olduğunu ifade eder (*Türk Yurdu*, 1328, 22, 695-696). Ali Birinci de Yusuf Akçura'nın bu partinin kurucuları arasında sayılamayacağını belirtmektedir (Birinci, 1990:183).

Ahmet Ferit (Tek)'in Yusuf Akçura ile sürgün arkadaşlığı döneminde Ecole Libre de Sciences'da birliktelikleri, iki aydının siyasal düşünce ve hareketlerinde de ortak bir tutum geliştireceklerine dair bir kanı oluşturmuştur. Milli Meşrutiyet Fırkası'na dair Yusuf Akçura'nın yazdıklarından partiyi İttihat ve Terakki'nin siyasal görüşlerine yakın bulmak dışında destekleyici bir yaklaşım göremeyiz. Bununla birlikte iki aydının *Türk Yurdu*, *Türk Derneği*, *Türk Ocağı* gibi Türkçülük ideolojisinin mayalandığı merkezlerin kuruluş ve faaliyetlerinde ortaklığı söz konusudur. Ahmet Ferit Tek, Türk Ocağı'nın ilk başkanı olarak seçilmiştir.

Kurucu üyelerin dışında parti ile irtibatı ve bağı olduğu düşünölen kişiler dönemin basınında isimleri zikredilmiştir. Şehbenderzade Ahmed Hilmi, *Hikmet* gazetesinde yazdığı “Türk Milliyetperver Fırkası” başlıklı yazıda (*Hikmet*, 1912, 33, 2), Şükrü Paşa, Ahmed Agayef, Yusuf Akçura ve Abdullah Cevdet Beylerin partiye üye olması yolunda çalışmaların yürütöldüğünü ifade eder. Ahmed Hilmi, “*Mezkür fırkanın İzmir, Sivas gibi Anadolu’nun birkaç mahallinde şimdiden grupları teşkil etmiştir. Fırkanın müessisi ve heyet-i idaresi ve meslek-i siyasileri nazar-ı dikkate alındığı takdirde bunların Hürriyet ve İtilaf’dan ziyade İttihad ve Terakki Cemiyeti’ne daha ziyade mukarin olduğu anlaşılıyor*” yorumunda bulunmaktadır. Lütfi Fikri Bey, *Hikmet* gazetesinde Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi’nin yazdığı bu habere itiraz ederek, fırkanın kurucuları arasında adı anılan aydınların bulunmadığını belirtir. Fırka ilişkilendirildiğı siyasi cemiyet ve mensuplarına bakıldığında, seçkin bir kitleye dayanmaktadır ve Tarık Zafer Tunaya’nın belirttiğı gibi bir “aydın partisi”dir (Tunaya, 1998:383). Kurucu üye Ahmet Ferit, Mekteb-i Mülkiye hocalığı yapmaktadır. Milli Meşrutiyet Fırkası’nın kurucu kadrosunda yer alan Mustafa Suphi, Türkiye Komünist Partisi’nin kurucusu, Türkiye’deki anti-empyralist politikalara karşı mücadele veren Türkiye’de Sosyalist hareketin öncüsüdür (Georgeon, 2016:9).

Milli Meşrutiyet Fırkası’nın kuruluşundan kısa bir zaman önce İstanbul gazetelerinde yeni kurulacak fırkaya, kurucu üyelerine ve partinin ideolojisine dair haber ve tartışmalar yayınlanmıştır. 1909’dan itibaren Türk siyasal hayatına giren ve kısa süre varlık gösteren partiler, Türk kamuoyunda siyasi fırka ve cemiyetlere karşı bir güvensizlik yaratmıştır. Büyük ölçüde İT’nin parti içi hizipleşmesinden doğan partiler, güçlü bir tabana dayanmadığı, siyasi düşünce ve ideolojilerini siyasi ve sosyal faaliyetlerle destekleyemediğı için dağılmıştır. Meşrutiyet döneminde kamuoyu, yeni kurulacak siyasi partilere “ümit-vâr” yaklaşmadığı gibi, yeni partinin mensup olduğu cemiyet ve takip edeceği siyaset üzerine “siyasal ideoloji ve düşünce” perspektifinden hizipçi bir tutumla yaklaşmıştır (*Hikmet*, 1912, 35, 1). Dönemin gazetecilerinden Ahmed Cevad, Ahrar, Ahali, Demokrat Fırka, Milli Meşrutiyet Fırkası gibi fırkaları ölü doğan partiler olarak değerlendirmekte, Osmanlı devletindeki siyasi partilerin, “*ihtilaf-ı fikriye ve siyasiye*”den mahrum olduğunu belirtmektedir (*Tanzimat*, 1912, 398, 1).

Milli Meşrutiyet Fırkası’nın kuruluşundan önce yazılan yazılarda, yeni parti ile ilgili farklı yazarlarca dile getirilen birkaç görüş vardır. İlk olarak Milli Meşrutiyet Fırkası’nın “Türkçölük” siyaseti izleyen, Avrupa’daki Milliyetçi (Nationaliste) partiler gibi bir parti olduğu iddiasıdır (*Tanzimat*, 1912, 336, 1). Türkçölük siyaseti üzerinden eleştirilen Milli Meşrutiyet Fırkası, İttihad ve Terakki’nin siyasi yayın organı *Tanin* gazetesi yayın müdürü Hüseyin Cahid tarafından da eleştirilmiş, Türkçölük siyaseti ülke için tehlikeli bir siyaset olarak yorumlanmıştır (*Tanin*, 1912, 1428, 1). Hüseyin Cahid’in yeni parti ve siyaseti üzerine yazdığı bu yazı üzerine Lütfi Fikri Bey, Hüseyin Cahid Bey’e “Osmanlılık” başlığını taşıyan cevabî bir yazı yazmış ve İttihad ve Terakki’nin *Osmanlılık* anlayışını eleştirmiştir. Lütfi Fikri Bey, Milliyet-perver Türk Fırkası olarak adlandırdığı Milli Meşrutiyet Fırkası ile Hüseyin Cahid Bey arasında “ictihadât-ı esasiye” itibariyle hiçbir fark görmediğini belirtirken, yukarıda sözünü ettiğimiz Hüseyin Cahid Bey’in yazısı ve içeriğini Milli Meşrutiyet Fırkası ile aynı ruh ve hisde kaleme alınmış bir metin olarak değerlendirmiştir. *Tanzimat* gazetesinde Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nın sözcölüğünü yapan Lütfi Fikri, Hüseyin Cahid Bey’in Milli Meşrutiyet Fırkası hakkında açık uyarı ve eleştirilerine bakmaksızın onu Milli Meşrutiyet Fırkası’nın *porte parole*’ı yani avukatı olarak değerlendirmekten çekinmemiştir.

Lütfi Fikri Bey, Hürriyet ve İtilaf Fırkasının İttihad-ı anasır siyasetine ilişkin programında kabul etmiş olduğu hukukta eşitlik anlayışı ve Osmanlı kardeşliği ilkeleri gereğince Türkçölük siyasetine şiddetle karşı çıkmıştır. Bu bakımdan İttihad ve Terakki’nin Osmanlılık siyasetini, “İslam ve Türklüğün daima galebesi ve diğerk akvamın arasında ise müvazenet” olarak yorumlamaktadır. Lütfi Fikri, II. Meşrutiyet dönemi azınlık unsurları tarafından da sık sık dile getirildiğı üzere (Şehbenderzade Ahmed Hilmi, 1991:43; Somel, 2006:111; Hocoğlu, 2010:172) İttihad ve Terakki’nin siyasi faaliyetlerini gizli bir Türkçölük siyaseti olarak değerlendirmektedir. Bu siyasetin

gereği olarak İttihad ve Terakki'nin Milli Meşrutiyet Fırkası gibi, Türkçülük siyaseti izlediğini, bu siyasi düşüncenin Osmanlı Devleti yararına olamayacağını ifade etmektedir (*Tanzimat*, 1912, 339, 1).

Şehbenderzade Filibeli Hilmi, Lütfi Fikri Bey'in Osmanlılık siyasetini izah ettiği yukarıda sözü edilen yazıya (*Tanzimat*, 1912, 339, 1), *Hikmet* gazetesinde “Geçid Fırkaları ve Müstakil Fırkalar” başlıklı yazısında itiraz etmiştir. Şehbenderzade Hilmi, seçimlerde başarılı olacak siyasi partilerin, milliyet esasına dayalı bir parti değil, anasır-ı müslimeyi kucaklayan bir parti olabileceğini bunun da bir itilaf partisi olabileceğini belirtmektedir. Bu parti ya anasır-ı müslime ve gayr-ı müslimeyi birleştiren bir parti ya da anasır-ı gayr-ı müslime karşısında ekseriyeti sağlayıp hükümet kurabilecek anasır-ı müslime ittifakına dayalı bir parti olacaktır. Şehbenderzade Hilmi, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Osmanlılık siyaseti ile İslam'ın “tefevvük-i İslam” (İslam halkların üstünlüğü) mertebesini kaybedeceğine dair eleştirilere itiraz etmektedir (*Hikmet*, 1912, 33, 1).

Mili Meşrutiyet Fırkası ile ilgili tartışılan önemli meselelerden biri de Ahmet Ferit Bey ve Cami Beylerin İttihad ve Terakki Cemiyetinin eski müntesibi olmalarından dolayı kurulan yeni partinin, İttihad ve Terakki tarafından kurdurulmuş maşa bir parti olduğuna dair iddialardır. Milli Meşrutiyet Fırkası'nın beyanname ve programının yayımlanmasının akabinde Milli Meşrutiyet Fırkası ve İttihad ve Terakki arasında gizli bir ortaklık olduğuna dair haberler, iddialar, yeni parti kurucularının İttihad ve Terakki Cemiyeti yöneticileri tarafından yönlendirildiği, yeni partinin seçimleri kazanması halinde hükümeti ele geçirip yönetimi İttihad ve Terakki ileri gelenlerine terk edeceği dile getirilmiştir. Abdülhamit iktidarından sonra istibdad dönemini aratan siyaset ve uygulamalarıyla İttihad ve Terakki'nin halkın teveccühünü tekrar kazanamayacağını anladığı, bu sebeple yeni bir parti kurduğu iddiaları gazeteler aracılığı ile özellikle Lütfi Fikri tarafından iddia edilmiştir (*Tanzimat*, 1912, 336, 1).

İstanbul basınında Milli Meşrutiyet Fırkası'nın İttihad ve Terakki ile bağının olup olmadığı üzerine yapılan tartışmalar, birkaç gazete arasında fikir münakaşasına neden olmuştur¹. Milli Meşrutiyet Fırkası'nın basında gördüğü taarruz *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi tarafından haksız bulunmuş, söz konusu gazetenin İttihad ve Terakki taraftarı olarak görülmesi nedeniyle, Milli Meşrutiyet Fırkası'nın *Tercüman-ı Hakikat* tarafından savunulması Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensuplarının haklılığına delalet kabul edilmiştir (*Tanzimat*, 1912, 348, 2). *İfham* gazetesinde Milli Meşrutiyet Fırkası'nın kuruluşu arefesinde yapılan bu tartışmalar ile beyanname ve programı yayınlanan parti hakkında İstanbul basınında dile getirilen görüş ve iddialar, Fırka adına cevaplanmıştır. İlk sayıda “Gazeteler: Cavaplarımız” başlığı altında yazılan yazıda, Lütfi Fikri Bey'in Milli Meşrutiyet Fırkası'nı İttihad ve Terakki'nin anlaşmalı bir unsuru olarak ifade etmesine karşı çıkmıştır (*İfham*, 1912, 1, 1-3). Söz konusu iddialar ve bu iddialara verilen cevaplar dönemin farklı yayın organlarınca köşe yazısı olacaktır.

Milli Meşrutiyet Fırkası'nın Türklük esasına dayalı bir parti olarak Anadoluyu Türklüğün son sığınağı olarak ilan edişi, İslamcı aydınlar tarafından da tepkiyle karşılanmıştır. İslamcı cephe açısından MMF'nin ilan etmiş olduğu siyasetin iki problemlilik noktası vardır. İlki Milli Meşrutiyet Fırkası, İslam'ın temel ilkelerine aykırı bir düşünceyi, milliyet inancını savunmaktadır. İkincisi, Türkçülük yaparak uhuvvet-i İslamiyeyi yani İslam kardeşliğini ihlal etmektedir. Tokat mebus-ı

¹ “Bazı teferruat ve bazı mevad müstesna tutturulduğu halde yeni teşekkül eden Milli Meşrutiyet Fırkası'nın programı *Hikmet*'in öteden beri müdafaa ettiklerine şebih ve fakat birtakım gizli emeller sebebiyle su-i tatbik edilerek fena neticeler veren fikirleri hâvidir. (...) Evvela şurasını söyleyelim ki Milli Meşrutiyet Fırkası Programı esasen edna tegayyüre uğramadığı halde birkaç teferruatla tezyin edilmiş İttihad ve Terakki programının aynıdır. Tahlil neticesinde, yeni fırkada dahi İttihad ve Terakki'de olduğu gibi üç emel-i mütehalif ve mutezadî muşi'r üç esaslı fikir var. İslam, Türk, anasır-ı gayr-ı müslime. Fırka beyannameinde bu üç fikir vuzuh-ı tâmla serd edildiği bu üç fikrin bir mübhemiyet-i tâmmе içinde tevhidine çalışıldığı da aynı vuzuhla meşhud olmaktadır”. Şehbenderzade Ahmed Hilmi, “Milli Meşrutiyet Fırkası ve üç fikr-i mutezad”, *Hikmet*, 1912, 40, 1.

esbakı Mustafa Sabri Efendi'nin *İkdam* gazetesinde Milli Meşrutiyet Fırkası ve müessisleri hakkında yazdıkları sözünü ettiğimiz iki eleştiriyi de içermektedir. *İfham*'da Ahmet Ferit Bey, Mustafa Sabri Efendi'nin iddialarını “çürük esasa bina edilen kıyasat-ı mantıkıyye” olarak değerlendirmekte, İslami naslar çerçevesinde milliyet esasına dayalı bir partiye itiraz eden Mustafa Sabri Efendi'ye içerisinde yer aldığı Hürriyet ve İtilaf Fırkası programının “müsavat-ı hukuk” ilkesi açısından Müslümanlar aleyhine doğurduğu olumsuz sonuçları hatırlatmaktadır (*İfham*, 1912, 2, 1).

Ahmet Ferit Bey, MMF'nin kuruluş gayesini Türklerin “hukuk-ı milliye”sini müdafaa olarak açıklamaktadır. Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura'nın ifade ettikleri gibi Ahmet Ferit Bey de Osmanlı halkları içerisinde milliyet bilincinde geride kalmış bir halk olarak Türklerin eğitim, kültür ve iktisadi seviyesini yükseltecek bir siyaset arayışındadır (Heyd, 2002:67). Bu gayenin Türk halkı içerisinde en fazla gençler tarafından destek gördüğünü belirten Ahmet Ferit, gençlerin “ırklarının her gün düşmek tehlikesiyle üzerine yürüdüğü hafre-i hevl-nâki [korkunç çukuru] tamamen görmüyorlarsa bile gençliklerinin bütün safvetiyle hiss ediyorlar. Ve bizimle beraber fedakârâne çalışıyorlar” demektedir (*İfham*, 1912, 2, 1).

Ahmet Ferit Tek, Mustafa Sabri Efendi'nin İttihad ve Terakki ile Milli Meşrutiyet Fırkası programının milliyet konusunda benzer olması ile alakalı iddiaları karşısında şu düşünceleri dile getirir:

“Fırkamızın İttihad ve Terakki ve İtilaf programlarından ne suretle ayrı birtakım akaid-i esasiyeye malik olduğunu beyannamelerimizde vâzihan ilan ettik. İttihad ve Terakki ruhu belki milliyet-perverdir. Fakat herhalde milletine acımayan, onun kuvvetini israf eden, macera-perest bir milliyet-perverdir. Mamafih o, milliyet-perverliğini herkesçe malum olduğu üzre daima münkirdir. (...) İttihad ve Terakki son kongresinde de verdiği karar mucibince parlamenter bir hükümet-i milliyeye taraftardır. Halbuki biz, meşruti bir saltanat müdafiiyiz. İki fırka-ı siyasiye arasında bu farklardan yalnız birisi bile ayrılık gayrılık için kifayet eder” (*İfham*, 1912, 2, 1).

Ahmet Ferit Bey'in söz konusu ifadelerini destekleyen ve Milli Meşrutiyet Fırkası ile İttihad ve Terakki arasında organik bir ilişki arayanlara kesin bir dille cevap veren bir başka metin Mustafa Cami Bey tarafından yazılmıştır (*İfham*, 1912, 3, 3)². Lütfi Fikri Bey'in ve Tokat Mebusu Mustafa Sabri'nin Milli Meşrutiyet Fırkası programının İttihad ve Terakki ile benzerliğine dair iddiaları *İkdam* gazetesi yazarı Ahmed Cevdet ve Selanikli Süleyman tarafından da haklı görülmüş ve teyid edilmiştir (*Tanzimat*, 1912, 350, 1). Milli Meşrutiyet Fırkası'na karşı İtilafçı cephenin birleşmesi üzerine *Tanin*'de yazı yazması o dönem için yasak olan Hüseyin Cahit Bey, “Ahmet Şerif” imzasıyla yazdığı yazıda, İttihad ve Terakki ile Milli Meşrutiyet Fırkası ittifakına itiraz ederek eleştirmiştir (Birinci, 1990:181). Hüseyin Cahit Bey, “Milli Meşrutiyet Fırkası Münasebetiyle” başlıklı yazdığı bu yazıda Mustafa Cami Bey'in görüşlerine benzer bir yaklaşım göstermiş, Milli Meşrutiyet Fırkası kurucularının İttihad ve Terakki ile bağının kalmadığını, hükümette etkisi kalmayan bir İttihad ve Terakki ile Milli Meşrutiyet Fırkası kurucularının hiçbir çıkar ilişkisi olmadığını ifade etmiştir (*Tanin*, 1912, 1452, 1)³.

Yukarıda işaret edilen tartışmalar değerlendirildiğinde Milli Meşrutiyet Fırkası basında hoşgörü ile karşılanmamıştır. Milli Meşrutiyet Fırkası'na en kuvvetli muhalefeti Hürriyet ve İtilaf Fırkası sözcülüğünü yapan Lütfi Fikri Bey göstermiş ve bu konuda tutarlı bir yaklaşım

² “Yalnız kısaca şunu söyleyelim İttihad ve Terakki'nin ikbal devrinde onun saltanat arabasına koşulmadık. Şimdi pek azim hatalarının neticesi olan idbarında ne ona yardımlık etmek ve ne de onu istihlâf edeceklerin sandalı-i hükümlerine atebe olmak isteriz” (*İfham*, 1912, 3, 3).

³ “Milli Meşrutiyet Fırkası'nın başında Ferid, Cami Beğler görülüyordu. Bunlar, öteden beri İttihad ve Terakki'ye muhalefetlerini saklamamışlar ve aynı meslekten hiç ayrılmamışlardır. İttihad ve Terakki'nin zaman-ı ikbalinde onlardan ayrı duranlar şimdi İttihad ve Terakki süküt etmiş gibi görüldüğü bir zamanda İttihad ve Terakki hesabına hilekârlık etiklerini iddia edebilmek için hiss-i insaf ve vicdandan ne kadar mahrum olmak lazım ise akl u mantıktan o kadar uzak olmak icab eder” (*Tanin*, 1912, 1452, 1).

göstermemiştir (*İfham*, 1912, 7, 1; *Tanzimat*, 1912, 346, 1; Birinci, 1990:186). Akçura idaresinde yayınlanan *Türk Yurdu* dergisi ise Ahmet Ferit Tek başkanlığında kurulan Milli Meşrutiyet Fırkası'na ılımlı yaklaşmıştır. Akçura, *Türk Yurdu*'nda, siyasete ve siyasi oluşumlara karşı izlediği mesafeli tavrı sürdürmüş, eleştirel bilim adamı sıfatı ile yeni fırkayı okuyucusu için analize çalışmıştır. Yusuf Akçura, Milli Meşrutiyet Fırkası'nın kurulmasının ardından oluşan siyasi ortam ve partiye yönelik tepkileri de dönemin Türk düşüncesinde var olan siyasi ideoloji ve yaklaşımlar çerçevesinde dışlayıcı bir tutum olarak değerlendirmiştir (*Türk Yurdu*, 1912, 22, 695-696).

Milli Meşrutiyet Fırkası'nın Milli Egemenlik Anlayışı

Milli Egemenlik ilkesi, 1909 Kanun-ı Esasi değişiklikleri esnasında yönetimi demokratikleştirmek açısından önem kazanmıştır. 1909'da yapılan Kanun-ı Esasi değişikliği yürütmeyi parlamenter bir sistem ile tesis etmiş, devleti meşruti bir yönetim haline getirmiştir (Olgun, 2002:111; Akın, 2008:33) 1909'da yapılan değişiklikler kapsamında 21. madde yeniden düzenlenmiş, bir madde kaldırılmış ve anayasaya 3 madde eklenmiştir. Üçüncü maddede yapılan değişiklik ile padişah, meclise karşı sorumlu bir devlet başkanı hüviyeti kazanmıştır. Hanedanın bütçesi ödenek yasasına bağlanmış (md. 6), padişahın hükümet üzerindeki etkisi sadrazamı ve şeyhülislamı atamak ve son kararı meclise bırakmakla sınırlandırılmıştır (md. 7). Padişahın yasama üzerindeki yetkileri daraltılmış, uluslararası anlaşma yapma yetkisi meclise ve hükümetin tasarrufuna bırakılmıştır (Akın, 2008:33). Bu değişikliklerle, milli egemenlik ilkesi meclis üstünlüğü şeklinde yorumlanarak Kanun-ı Esasi'de varlık bulmuştur (Olgun, 2002, s. 112).

İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin 1909 Kanun-ı Esasi düzenlemelerinde ısrarcı tavrının sebeplerinden biri, meşrutiyet ve hürriyetin ilanını doğrudan kendi iznine ve onayına mal eden padişahdan duydukları rahatsızlıktır. Nitekim İttihad ve Terakki Cemiyeti meşrutiyetin ilanı akabinde yayınladığı bildirimlerde padişahı hiç anmadan yeni düzeni kendi gayretlerine bağlamıştır (Akşin, 1987:85). İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin yeni düzenlemelerin ruhunu teşkil eden milli egemenlik anlayışına olan bağlılığı ve bu konuda faaliyetlerini ne derece tesis ettiği tartışmalı bir husustur. Kanun-ı Esasi düzenlemelerinde milli egemenlik ilkesini tesis etme anlayışı olduğu kadar, cemiyet karşısında padişah ve hükümetin faaliyetlerini sınırlamak, denetim altına almak anlayışının da olduğunu ifade etmek gerekmektedir.

İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin 6 Ekim 1908'de belirlemiş olduğu siyasal programda yukarıda sözü edilen endişeleri görmek mümkündür. Bu programda padişahın haklarını sınırlamaya dönük Kanun-ı Esasi'de yapılması düşünülen düzenlemeler vardır. Buna göre Ayan üyelerinin üçte biri padişah tarafından atanabilecek ve padişahın sürgün yetkisi kaldırılacaktır. Bu hükümlerin bir kısmı 1909 Kanun-ı Esasi düzenlemelerinde gerçekleşmiştir. Bununla birlikte İttihad ve Terakki Cemiyeti şartıcı bir şekilde 18 Ekim-8 Kasım 1908 tarihleri arasında düzenlenen kongrede padişahın yetkilerine dair getirilmek istenen sınırlamaya kayıtlar koymuştur. Padişahın Kanun-ı Esasiye ve Meşrutiyete bağlılığı halinde padişahlık hakları korunacaktır (Akşin, 1987:105).

Sina Akşin'in ifade ettiği gibi (Akşin, s. 144) “aldıkaçtı” usulüyle yapılan 1909 Kanun-ı Esasi değişiklikleri anayasayı meşruti sisteme ve parlamenterizme daha uyumlu hale getirmeyi amaçlamış, bunun beraberinde padişahın yetkilerini sınırlandırmıştır. Padişahın hak ve yetkilerine dair yapılan sınırlandırıcı düzenlemeler, milli egemenlik prensibinin yorumlanma biçimini de göstermektedir. İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin 1908 kongresinde padişahın hak ve yetkilerini anayasada kısıtlamaya dönük talepleri, bu ilkenin nasıl yorumlanacağına dair fikir ayrılıkları doğurmuştur. İttihad ve Terakki Cemiyeti iktidarın meşruiyet kaynağı olarak sultanın varlığını kaçınılmaz görmektedir. İttihad ve Terakki bünyesinde sultanın varlığını, hanedanın haklarını asgari düzeyde biçimlendirmeyi arzu eden siyasetçiler olduğu gibi, hâkimiyetin tecelli ettiği makam olarak saltanat makamını gören siyasetçiler de vardır. İkinci grup, Milli Meşrutiyet Fırkası'nın programında bu anlayışı koruyacaklardır: “*Biz, bu çareyi teşkilat-ı esasiyemizde kuvâ-yı saltanatı teyid ve siyaset-*

i dâhiliyemizde anâsır-ı Osmaniye beyninde bir meslek-i vifâk ve itilaf tesis etmekte buluyoruz” (Sabah, 1912, 8251, 3).

1909 Kanun-ı Esasi düzenlemeleri ile daha geniş bir uygulama alanı bulan milli egemenlik ilkesi, Milli Meşrutiyet Fırkası üyeleri tarafından eleştirilmiştir. Milli Meşrutiyet Fırkası, devletin bütünlüğü ve devamını, “milli egemenlik” ilkesinin reddine, devletin bir bütün olarak devamını “hakk-ı tarihî” anlayışı ile Osmanlı Türklüğünün yönetim hakkının sürdürülmesine bağlı görmektedir (Ek. 1). Parti kurucularından Mustafa Cami (Baykurt) egemenlik için meşru sebep olarak gördüğü “hakk-ı tarihî” anlayışını savunmakta ve “Türk hükümrân olmak reaya itaat etmek için halk olunmuştur. İşte Türkiya’nın zuhurundan beri takip olunan meslek bu idi” ifadelerini kullanmaktan çekinmez. (Cami [Baykurt], 1331:16) Bu anlayış itilaf-ı anasır anlayışını sarsan bir düşünce olarak eleştirilmiş, Türklerin “hakk-ı tarihî” iddiasıyla yönetimde üstünlük arayışı dönemin basınında tartışılmıştır.

Bu tartışmaya bu kavramın içeriğini tanımlama gayreti içerisine giren Yusuf Akçura ve bu anlayışa karşı çıkan Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensupları dâhil olmuştur (Lütfi Fikri, *Tanzimat*, 1912, 336, 1; Lütfi Fikri, *Tanzimat*, 1912, 346, 1; Şehbenderzade Ahmed Hilmi, *Hikmet*, 1912, 40, 1). Ahmed Hilmi, Osmanlı Devleti’nde kurulması gerekli en önemli firkanın İslamiyet esasına müstenit bir fırka olduğunu, diğer müslim unsurlar arasında ayırt edici ve eşitliği bozucu bir hukuk olamayacağını ve Türklerin de hakk-ı tarihî’ye istinad ederek üstünlük iddiasında bulunamayacağını, hakk-ı tarihînin bütün Müslümanlara dayanması gerektiğini belirtir (*Hikmet*, 1912, 40, 1).

Lütfi Fikri, Avrupa devletleri karşısında hiçbir hükümetin özellikle “İslamlığı ve Türklüğü anâsır-ı sâire-i Osmaniye tefevvük ettirmek, hâkimiyet-i milliyeyi kaldırmak, saltanat-ı Osmaniye bir Türk saltanatı haline getirmek emeliyle ortaya çıkan” İttihad ve Terakki’nin küçük kardeşi hükmünde olan Milli Meşrutiyet Fırkası’nın yüzü kızarmadan programını savunamayacağını, Avrupa devletlerinin İslam ile gayrimüslim arasında eşitlik politikası yürütülmesini beklerken Milli Meşrutiyet Fırkası hükümetinin dış ilişkilerinde başarılı olamayacağını belirtir (*Tanzimat*, 1912, 7, 1)

Milli Meşrutiyet Fırkası programı, Yusuf Akçura’nın *Üç Tarz-ı Siyaset*’inde olduğu gibi (Georgeon, 2016:17) devletin ulustan üstünlüğünü dikte eder. Halkın varlığını devletin varlığına zorunlu olarak bağlı gören bu anlayış, milli egemenlik ilkesini Türklerin asırlardan beri tesis ettiği bir devletin, yönetim hakkını görmezlikten gelmek, yok saymak olarak değerlendirmektedir:

“Bu devlet herşeyden evvel bir Osmanlı devleti’dir. Ve Osmanlı Devleti hâkimiyet-i milliye’nin âra-yı umumiyenin değil, asırların, tarihin tesis ettiği bir padişahlıktır. Bir uzv-ı kâmil-i tarihî teşkil eden bu heyet-i siyasiyede eşhasdan evvel devlet, hukuk-ı efraddan evvel hukuk-ı devlet müesses ve payidardır. *Ananât ve tekâmülât-ı tarihiyeye müstenid bu saltanat, bir saltanat-ı meşruta olabilir, fakat asla hâkimiyet-i milliye müddeasına müstenid bir saltanat-ı avam olamaz.* İttihad ve Terakki zimâm-dârânının eser-i gafletli olarak 93 Kanun-ı Esasisini hâkimiyet-i avam ve parlamentarizm esasları üzerine ta’dil etmeleri İttihad ve Terakki Cemiyeti’nin ve Fırkası’nın cism-i devlete [v]jurduğu darbelerin en vahimini teşkil eder” (*Sabah*, 1912, 8251, 3).

Milli Meşrutiyet Fırkası Beyannamesinde dikkat çekici ifadelerden biri devletin reisi ve hükümdarı İslam halifesi Osmanlı padişahının “*hukuk-ı esasiyesi tamamen mahfuzdur*” kaidesidir. “*Osmanlı Devleti, parlamenter bir devlet değil, meşrûti bir saltanattır*” ifadeleri ile padişahın örfi hukuk içerisinde tesis ettiği haklarını korumayı ilke edinen Milli Meşrutiyet Fırkası yönetimde, yasama ve yürütmede en üstün güç olarak padişahı tanımaktadır. Bu bakımdan 1909 Kanun-ı Esasi düzenlemeleri ile kabul edilen meclis üstünlüğü anlayışını reddetmektedir. Milli Meşrutiyet Fırkası Beyannamesinde, Heyet-i Ayan devlet ve saltanatı müdafaaya memur bir siyasi heyet olarak, padişah tarafından atanmalı, gerektiğinde meclis-i Mebusan padişah tarafından her zaman fesh olunabilmelidir ifadeleri yer alır (*Sabah*, 1912, 8251, 3; Ek. 1).

Milli Meşrutiyet Fırkası “hakk-ı tarihi” anlayışı gereğince Türk Hakanının yönetim hakkını ve meşruti yönetimi bir “meşruti saltanat” olarak yorumlarken Meşrutiyet dönemi aydınları içerisinde de milli egemenlik anlayışını sorgulayan, bu ilkenin tatbikini güç bulan aydınlar vardır. Milli Meşrutiyet Fırkası grubuna yakın olan Yusuf Akçura, milli egemenlik ilkesinin tatbikini hukuki olarak mümkün, fakat fiili olarak yürütülmesi güç, bazı asgari niteliklerin gerekli olduğu bir yönetime bağlamaktadır. Akçura, *Türk Yurdu*’nda meşruti yönetimin de türleri olduğunu, halkın siyasi, toplumsal düşünüş ve yaşayış seviyelerine bağlı olarak Avrupa’da milli egemenliğin farklı biçimlerde ve seviyelerde tatbik edildiğini belirtmektedir. Osmanlı Devleti’nde meşrutiyet isteyenlerin halkı bu konuda yetiştirmeleri sorumluluğuna işaret eder. Bu bakımdan Ahmet Ferit Bey’in hazırlık komisyonunda bulunduğu İdare-i Vilayât Kanunu’nun halkı siyasi ve idari meslelerde yetiştirmesi ve siyasal katılım olgusunun gelişimine katkı sunması açısından önemine dikkat çeker (*Türk Yurdu*, 1328, 2/16, 462-463)⁴.

Milli Meşrutiyet Fırkası’nın içerisinde aktif siyaset yapmamakla birlikte Yusuf Akçura da Milli Meşrutiyet Fırkası’nın siyasi beyannamesinde ifade edildiği gibi, hâkim kuvvet’in Padişah ve meclis-i umumi olduğunu, hükümetin bu iki kuvvete hâkim olmak için orduyu kullanmasının Osmanlı Devleti’nde acı tecrübelerle sonuçlandığını belirtmektedir: “*Bir orduda yalnız bir kumandanın bulunması lâ-büd olduğu gibi, bir devlette de yalnız bir kuvve-i hâkimenin vücudu elzemdir. Devletlerin, cumhuriyet bile olsa, kuvve-i hâkimeleri (pouvoir supreme) bir olur. İki gören gözden artık hayır kalmamıştır; ikilemiş bir nefis-i natıkanın sahibi ya çıldıracak ya ölecek demektir*” (*Türk Yurdu*, 1328, 2/19, 599-600). Akçura, İttihad ve Terakki Fırkası’nın farklı düşünce ve örgütlere artan baskı ve müdahaleleri ve mecliste muhalifleri sindirmeye yönelik politikaları neticesinde, anayasa düzenlemelerinde “kuvve-i hâkimenin meclisin üstünlüğü” olarak yorumlanması yerine saltanat makamının yetkilerini artırmayı önermiştir. (*Türk Yurdu*, 1329, 5/1 880; Özden, 1994:300)

1912 seçimlerinde iktidarın muhaliflerini engellemek ve ortadan kaldırmak için kullandığı sopa kuvvetini istibdadın bir başka çehresi olarak değerlendiren Akçura, 1913 yılı İttihad ve Terakki kongresi sonrasında cemiyetin fırkaya dönüştürülmesi ve cemiyet başkanının partinin seçim kazanması halinde heyet-i vükelanın başına geçmesi kararı almasını, bir hata olarak değerlendirmiş ve “*meşrutiyetin muhafazası için bile, ahval-i ictimaiye ve siyasiyemize, anane ve maişetimize daha uygun bir şekl-i meşrutiyetin kabulü la-büddür. Türk Yurdu hilafet-i İslamiye’yi ve Türk hakanlığını haiz kuvve-i aliyye (Pouvoir Supreme)nin iktidar ve sevketi artırılmalı fikrindedir, Osmanlı imparatorluğu’nun kilid taşı makam-ı hükümdarî olduğuna kanidir*” (*Türk Yurdu*, 1329, 5/1 880) ifadelerini kullanmış ve 1913’te Meclis-i Umuminin açılışı üzerine yazdığı yazıda da tekrar etmiştir (*Türk Yurdu* 1330, 6/6, 2207)

Milli Meşrutiyet Fırkası yönetimde en üst merci olarak sultanı ve saltanat makamını gösterirken, yönetim biçimini saltanat-ı meşruta olarak adlandırmıştır. Bu idare biçimine şiddetle karşı çıkan en kuvvetli muarız olan Lütfi Fikri, Türk siyasal hayatının değişen dinamikleri neticesinde, 1922 yılında yazmış olduğu eserde, Milli Meşrutiyet Fırkası programının “meşruti saltanat” yorumunu hatırlatan şu cümleleri kullanmıştır: “*Bidayet-i meşrutiyetten beri Kanun-ı Esasimiz ahkâmınca makam-ı padişahî hâkimiyet-i milliyenin en büyük tecelligâhlarından biri adolunmuş ve heyet-i vükelâyı azl u nasb hakkı oraya verilmiştir. Zaten mine’l-kadim heyet-i vükelâ o makamca azl u tayin edilegelmiş olduğundan bu bâbda meşrutiyette bir tecerrüd gösterilmemiş teamül ve ananamız yeni bir mahiyet ve sıfatta devam ettirilmiş demektir*” (Lütfi Fikri, 1338:18).

Milli Meşrutiyet Fırkası’nın programında saltanat makamının sahibi olarak hanedanın ve padişahın hakları güvence altına alınmıştır. Milli Meşrutiyet Fırkası siyasi programında devletin şeklini Kanun-ı Esasi’ye bağlı bir meşrutiyet düzeni yani “saltanat-ı meşruta-i Osmaniye” olarak

⁴ Ahmet Ferit Bey’in hazırlık komisyonunda bulunduğu “İdare-i hususiye-i vilayet Kanun-ı Muvakkatı”nı ele alıp yorumladığı “Kanun-ı Esasi-i Vilayât” başlıklı yazı için bkz. *Türk Yurdu*, 1912, 3, 464-465.

açıklar. Osmanlı sülalesinin Hilafet-i Kübra-yı İslamiyet'in sahibi olarak devletin de sahibi olduğu belirtilir:

“Madde 5: Zat-ı Hazret-i padişahinin nefsi-i hümayunları mukaddes ve gayr-ı mesuldür. Devletin idaresi vükelâ-yı saltanat tarafından icrâ olunmak lâzım geldiğinden vezâif ve mesuliyet-i vükelâyı tayin edecek kanunun tanzim ve tertibine çalışılacaktır.

Madde 6: Sülâle-i âl-i Osman'ın hukuk-ı hurriye ve emvâl ve emlâk-i zatiye ve kanun-ı mahsus mucebince mâdâmü'l-hayat tahsisat-ı maliyeleri tekâfül-i umumi tahtındadır. Sinn-i tahsilde bulunan şehzadegânın zât-ı Hazret-i Padişâhî emr ü nezareti tahtında ta'lîm ve terbiye-i siyasiyelerine muktazi bi'l-cümle mesarif için ma'rûf bütçesine ayrıca tahsisat vaziyetine gayret edilecektir.

Madde 8: Heyet-i Ayan azasının Kanun-ı Esasi'ye tevfikân zât-ı Hazret-i padişâhî tarafından tayinleri usulü makbuldür.

Madde 9: Müddet-i muayyenesinde bi'l-intihab ictimâ' etmek üzere lede'l-icab Meclis-i Mebusan'ın feshi hukuk-ı mukaddese-i padişâhî cümlesinden olacaktır” (*Sabah*, 1912, 8251, 3).

Görüldüğü üzere Milli Meşrutiyet Fırkası Programının 9. maddesinde padişah, Kanun-ı Esasi'nin meclis üstünlüğü anlayışının aksine meclisi fesh yetkisine sahip üst bir merci olarak kabul edilir. Milli Meşrutiyet Fırkası ile İttihad ve Terakki arasındaki en önemli siyasi görüş farklılığı padişahın siyasi konumu ve sahip olduğu haklar bakımından ortaya çıkmaktadır⁵. Bununla birlikte Lütfi Fikri Bey'in İttihad ve Terakki ile Milli Meşrutiyet Fırkası arasındaki benzerliğe dair iddiası, haklı bir şekilde Milli Meşrutiyet Fırkası programının 4. maddesinde açığa çıkar. Bu madde İttihad ve Terakki Fırkası'nın siyasi programına yakın bir ifade ile belirtilmiştir: “*Devlet-i Osmaniyenin dini din-i İslam'dır. Bu esası vikâye ile beraber asayiş-i halkı ve âdab-ı umumiyeyi ihlâl etmemek şartıyla memalik-i Osmaniyede ma'ruf olan bi'l-cümle edyânın serbestî icrası ve cemaat-ı muhtelifeye verilmiş imtiyazât-ı mezhebiyenin kemakân cereyanı devletin taht-ı himâyetindedir*” (*Sabah*, 1912, 8251, 3).

Milli Meşrutiyet Fırkası'nın dâhili siyaseti ile alakalı olarak şu düşünce vurgulanmıştır. İttihad-ı anasır fikrine tabi politikalar yürütülmekle birlikte, Müslüman nüfusun korunması ve İslam halklar arasındaki irtibatın sürdürülmesine dair doğru bir dâhili siyaset belirlenmesi gerekmektedir. Parti, milliyetçilik akımı ile parçalanmaya yüz tutan devletin Osmanlılık siyasetini bir macera-perestlik olarak görmektedir, bu sebeple açık bir Türkçülük siyaseti izlemeyi ilke olarak benimsemiştir. Partinin kuruluş beyannamesinde bütün Osmanlı unsurlarının hak ve hukuklarının kutsal olarak kabul edilmekle birlikte “*Osmanlılığın merkez-i sıkleti Türklük ve İslamlıktır*” anlayışı kabul edilmiştir. Arabistan, Rumeli ve Arnavudluk'un Osmanlı sınırları içerisinde tutulma imkânı kalmadığı ifade edilir. Bu bölgeleri Osmanlı sınırları içerisinde tutma teşebbüsü devletin askerini ve maliyesini zarara uğratmaktan başka bir kazanç sağlamayacaktır (*Sabah*, 1912, 8251, 3). Partinin kurucusu Ahmed Ferit Tek, yazılarında, Ortadođu Arap halklarının bağımsızlıklarının engellenemeyeceğini fakat Anadolu'daki bütün halkların Türk vatani içerisinde yaşayabileceğini belirtir (Georgeon, 2016:18).

⁵ Bu görüş Osmanlı İttihad Ve Terakki Cemiyeti'nin Nizamnamesinin 4. maddesinde şu şekilde ifade edilmiştir: “Cemiyet nazarında sülale-i necibe-i Osmaniyenin makam-ı saltanat ve hilafette bekası mültezemdür, ancak Şer ve Kanun'a mugayir harekâtta buldukları ve usul-ü meşvereti kabul ve hukuk-u beşeriye ve medeniyeyi himaye etmedikleri halde haklarında şeran ve kanunen lazım gelen muamele icra edilecektir” (Tunaya, 1998:70) 1908 (1324) Kongresi Kararlarında “Cemiyet makam-ı hilafet ve saltanata hâdim-i meşrutiyet olan zat-ı Hazret-i Padişahiye zeval-i nâ-pezir bir hiss-i hürmetle merbuttur” (Tunaya, 1998:100) ifadesi 1911 (1327) tarihli Kongrede düzenlenen nizamnamede aynen yer almıştır (Tunaya, 1998:116).

Milli Meşrutiyet Fırkası programında ifade edildiği gibi Mustafa Cami Bey, *Osmanlıların Atisi, Düşmanları ve Dostları* isimli eserinde Osmanlı Devleti’nin Türk ve Arap unsura dayalı bir devlet siyaseti izleyebileceğini belirtir:

“Siyaset-i dâhiliyeye gelince revabıt-ı diniye ve esaret-i ecnebiyeden âzade olarak yaşamak kayd u menfaati ile yekdiğerine merbut olacak Türk ve Arab kuvvetlerinin hâsıl edeceği ekseriyet üzerine müesses saltanat ve hilafet kuvâsı daha ziyade metanet kesb edecektir. (...) Türk ile Arab bazı Avrupa siyâsiyunun garazkârâne neşriyatına rağmen şimdiye kadar vifâk-ı tâm dairesinde yaşamış ve son müstakil kalmış bir İslâm hükümeti olan Osmanlı saltanat ve hilafet-i İslâmiye makamının müdafaası için bugüne kadar bir safta kanlarını dökmüşlerdir” (Cami [Baykurt], 1331:12).

Osmanlılık siyasetinin başarı imkânı kalmadığını ifade eden Milli Meşrutiyet Fırkası üyeleri, devletin yeniden doğacağı, güç kazanacağı merkez olarak Anadoluyu işaret etmektedir. Milli Meşrutiyet Fırkası, Anadolu’nun Türklerin gerçek vatanı olduğu inancını programında kuvvetli bir şekilde vurgular. Osmanlılık siyaseti gereği asırlardır ihmale uğrayan, eğitim, kültür ve servet bakımından Osmanlı halklarına göre geride kalan Anadolu Türkünün “*vatanında ölmeğe hasret kalmış, (...) irken marîz, neslen meftûr*” hale geldiği ifade edilir. Cami Bey, *Osmanlıların Atisi, Düşmanları ve Dostları* isimli eserinde “Memâlik-i meftuha daimî bir işgal-i askeri altında, asırlarca devam eden bir idare-i örfiye ve keyfiye ile idare olunarak *Türk kuvâ-yı asliyesinin* zaafına sebep oldu” (Cami, s. 4) ifadeleri ile bu düşüncüyü pekiştirir. Milli Meşrutiyet Fırkası üyelerine göre Türklerin anavatanı asya-yı suğra yani Anadolu’dur (*Sabah*, 1912, 8251, 3).

Milli Meşrutiyet Fırkası programında olduğu gibi, Cami Baykurt’un yukarıda sözü edilen eserinde de anasır-ı Hristiyaniyenin Avrupa devletleri tarafından himayesine, iktisadi olarak kalkınmasına dikkat çekilmekte, sözkonusu halkların Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti’ne karşı başlattıkları savaşta yol göstericilik vazifesi ifa ettikleri belirtilmektedir (Cami [Baykurt], 1331:5). Hâkim Türk halkına göre siyasi, sosyal ve ekonomik olarak güçlü gayrimüslim halkların açık ve gizli olarak yürüttükleri siyasi faaliyetlere dikkat çekilmektedir (Cami [Baykurt], 1331:9, 21).

Milli Meşrutiyet Fırkası programında, merkezîyetçi devlet siyaseti kabul edilirken, vilayet yönetimlerinde maarif, sanayi, ziraat, ticaret gibi alanlarda bölgesel politikaların vilayet idaresine bırakılacağı, bu politikanın daha yararlı olacağı belirtilir (*Sabah*, 1912, 8251, 3). Beyannamede, Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nın savunmuş olduğu adem-i merkezîyet ilkesine açık olarak karşı çıkılır, Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nın adem-i merkezîyetçi yönetim anlayışı “*Devlet dahilinde menâfi-i mütehalifeye mâlik ayrı ayrı devletler teşkil suretinde vâki olan İtilaf-ı anasır mesleği*” olarak eleştirilir (*Sabah*, 1912, 8251, 3). Hatırlanacağı üzere Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nın programının 16. Maddesi, Osmanlı devletinde yaşayan bütün unsurların gerçek çıkarlarının birbiriyle ve Osmanlı bütünlüğüyle uyumlu hale getirilmesini, 17. madde her bir milletin, kendi kültürünü yaşatmaya dönük dernekler kurabilmesi, faaliyetlerde bulunabilmesini ve 20. madde de ilköğretimin anadilde öğretilmesi kaidesi vardır. 29. ve 30. maddeler ise federalizme giden bir yerel özerklik anlayışını savunmaktaydı (Somel, 2006, s. 111).

Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nın bütün Osmanlı uluslarını kalkınmaya ve kabiliyetleri ölçüsünde üretimde bulunmaya ve dayanışmaya dair anlayışı Milli Meşrutiyet Fırkası tarafından gerçekleştirilemeyecek kadar imkânsız bir hayal olarak görülmüştür. Milli Meşrutiyet Fırkası programında Osmanlı yönetimi süresince ihmal edilmiş Türk halkının iktisadi olarak kalkınması öncelikli hedeflerden biridir. Nitekim bu düşünce, Türkçü aydınların ortak düşüncesi olarak, programın ilanından kısa bir süre önce 18 Ağustos 1912 yılında kurulan Türk Ocağı Cemiyeti’nin programının 2. Maddesinde cemiyetin amacı olarak belirlenmiştir: “*İslam kavimlerinin başlıca mühimi olan Türklerin milli terbiye ve ilmi, ictimâi, iktisadî seviyelerinin ilerleme ve yükselmesiyle Türk ırk ve dilinin kemaline çalışmaktır*” (Akçura, 2001: 236). Türk Ocağı’nın ilk nizamnamesinde Anadolu’da bulunan Kürt, Laz, Arnavut bütün toplulukları kavmiyet iddiasına kapılmamak şartıyla

Türk olarak kabul edileceğine dair bir anlayış dikkat çekicidir. Aynı zamanda Ocağın millet-i İslamiyenin önemli bir unsuru olan Türkleri, ilmi, ahlaki, iktisadi ve sosyal olarak yükseltmek amacı, siyasetin ve siyasi politikaların, siyasi partilerin dışında kalarak gerçekleştirilmek istenmektedir. Sözkonusu bakış açısını Ahmet Ferit Bey, Nevsal-i Milli’de “Türk Ocağı” başlıklı yazıda Osmanlı Türkünün irken, örfen, ictimai ve iktisadi yapısının kuvvetlendirilmesi gereği olarak ifade eder (Ünal, 2009:65).

Sonuç

Milli Meşrutiyet Fırkası, II. Meşrutiyet dönemi siyasal hayatında kısa süreli olarak varlık gösteren, bununla birlikte beyanname ve programında ilan ettiği görüş ve iddialar sebebiyle dönemin basınında siyasi anlayış ve görüşleri bakımından çok tartışılan bir parti olmuştur. Milli Meşrutiyet Fırkası’nın siyasi programı, İttihatçı ve İslamcı yayın organlarınca yoğun olarak eleştirilmiştir.

Milli Meşrutiyet Fırkası’nın Beyanname ve Programında açık olarak ilan ettiği Türkçülük siyaseti, Osmanlı Devletinin çıkarlarına, İttihad ve Terakki’nin izlemiş olduğu ittihad-ı anasır siyasetine aykırı olarak görülüp eleştirildiği gibi İslamcı aydınlar tarafından İslam milletlerinin arasındaki kardeşlik ve birlik siyasetine aykırı olarak değerlendirilmiştir. Milli Meşrutiyet Fırkası, hem kurucularının eski İttihad ve Terakki Cemiyeti mensubu olması dolayısıyla hem de siyasal programının İttihad ve Terakki Fırkası programına benzemesi nedeniyle İttihad ve Terakki’nin küçük kardeşi olarak görülüp adlandırılmış, kurucuları samimiysizlikle suçlanmıştır. Milli Meşrutiyet Fırkası mensupları İttihad ve Terakki mensuplarınca İttihad ve Terakki Cemiyeti’ne ihanetle suçlandıkları gibi, Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensupları tarafından, İttihad ve Terakki tarafından kurulan halkı ikna edecek yeni bir parti “geçid partisi” olarak değerlendirilmiştir.

Milli Meşrutiyet Fırkası, devletin bütünlüğü ve devamını, Osmanlı Türklüğünün yönetim hakkının sürdürülmesine bağlı görmektedir. Bu hakkı, “hakk-ı tarihi” olarak tanımlayan parti, 1909 Kanun-ı Esasi düzenlemeleri ile hâkimiyetin “milli egemenlik” ilkesine dayandırılmasını ve Parlamenterizm usulünün kabulünü Türklerin tarihi hakkına ihanet olarak görmektedir. MMF programında ifade edilen bu anlayış, Mustafa Cami (Baykurt) tarafından “Türk hükümler olmak reaya itaat etmek için halk olunmuştur” ifadeleri ile izah edilir. Milli Egemenlik ilkesini reddeden bir siyasi anlayışa sahip parti, Osmanlı Devleti’nin yönetim biçimini meşrûti bir saltanat olarak tanımlamıştır. Milli Meşrutiyet Fırkası, 1909 Kanun-ı Esasi düzenlemeleri ile kabul edilen meclis üstünlüğü anlayışını reddetmiş, yönetimde en üstün güç olarak padişahı kabul etmiştir. Padişahın tarihi tecrübe ile oluşan, örfî hukuk içerisinde tesis ettiği haklarını korumayı ilke edinmiştir. Milli Meşrutiyet Fırkası ile İttihad ve Terakki arasındaki en önemli siyasi görüş farklılığı padişahın siyasi konumu ve sahip olduğu haklar bakımından ortaya çıkmaktadır.

Milli Meşrutiyet Fırkası üyeleri, siyasi yazılarında, Osmanlı Devleti’nin dayanacağı merkezin Anadolu Türklüğü olabileceğini vurgulamıştır. Anadolu’nun Türklerin gerçek vatanı olduğu inancı Milli Meşrutiyet Fırkası programında kuvvetli bir şekilde vurgulanır. Devletin izlediği Osmanlılık siyaseti gereği ihmale uğrayan, eğitim, kültür ve servet bakımından Osmanlı halklarının gerisinde kalan Anadolu Türklüğü’nü kalkındırma amacı partinin en önemli amaçları arasındadır. Milli Meşrutiyet Fırkası programında Türkçülük siyasetinin icrası ve önemi vurgulanırken Osmanlı Devletinin varolan sınırlarını korumak, halkın terakkisine katkı sağlamak, iktisadi olarak gelişmeyi hedeflemek gibi İttihad ve Terakki’nin izlediği siyasi ilkelere bağlı kaldığı görülmektedir.

Kaynakça

Süreli Yayınlar:

Ahmed Cevad. (1912). *Tanzimat*, 398, 1.

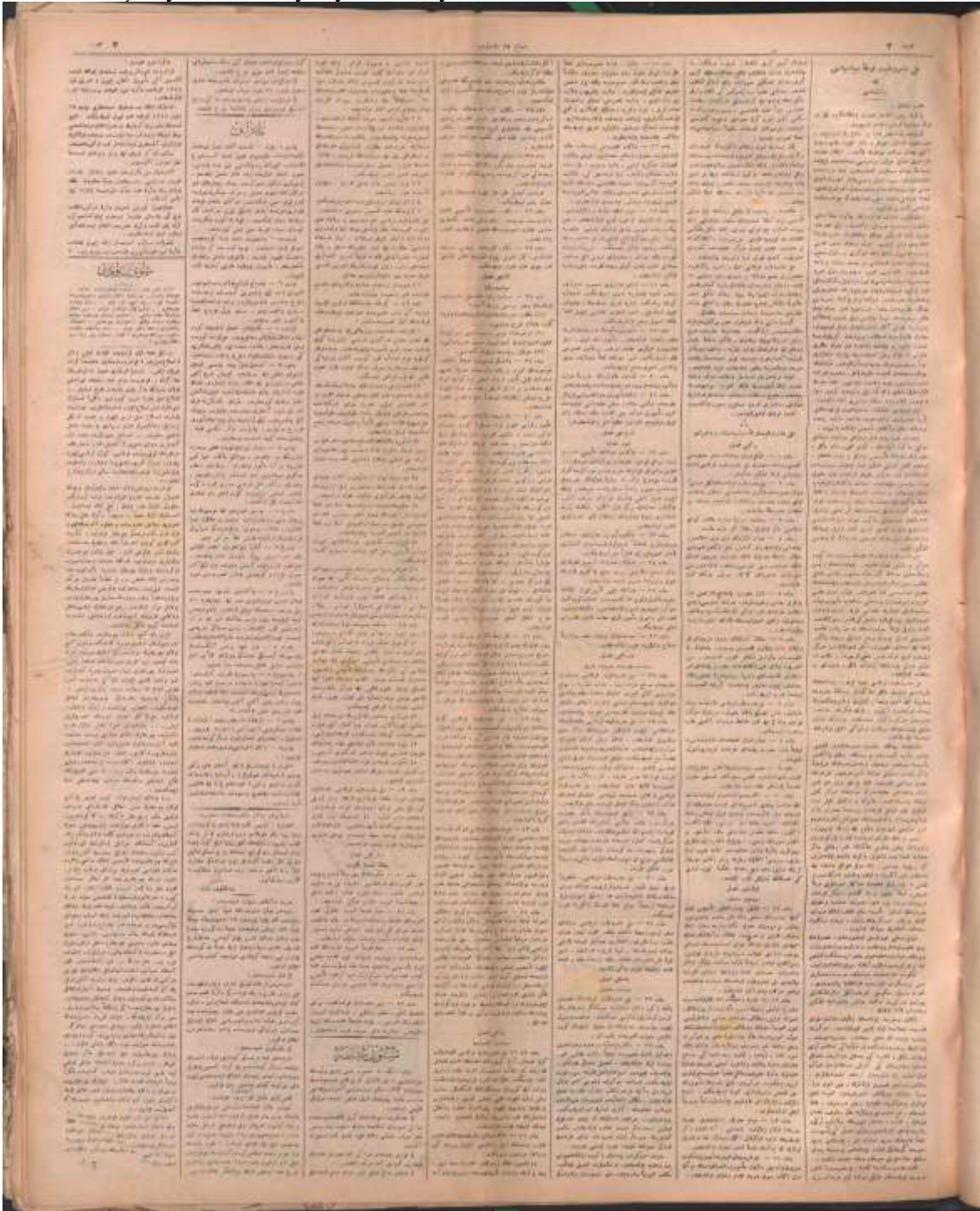
Ahmet Ferit. (1912). Milli Meşrutiyet Fırkası’ndan. *İfham*, 1, 1.

- Ahmed Ferit. (1912). Lütfü Fikri Bey’e cevabımız. *İfham*, 1, 3.
- Ahmed Ferit. (1912). Mustafa Sabri Efendi’ye cevabımız. *İfham*, 2, 1.
- Ahmet Şerif. (1912). Milli Meşrutiyet Fırkası münasebetiyle. *Tanin*, 1452, 1.
- Hüseyin Cahid. (1912). Milliyet-perver Türk Fırkası. *Tanin*, 1428, 1.
- Lütfü Fikri. (1912). Yeni bir fırka hazırlığı. *Tanzimat*, 336, 1.
- Lütfü Fikri. (1912). Osmanlılık. *Tanzimat*, 339, 1.
- Lütfü Fikri. (1912). Milli Meşrutiyet Fırkası. *Tanzimat*, 341, 3.
- Lütfü Fikri. (1912). Üç katlı bir fırka. *Tanzimat*, 346, 1.
- Lütfü Fikri. (1912). Milli Meşrutiyet Fırkası. *Tanzimat*, 348, 2.
- Lütfü Fikri. (1912). Tehlikeli bir oyun. *Tanzimat*, 350, 1.
- Lütfü Fikri. (1912). Milli Meşrutiyet ve Lütfü Fikri Bey: Meclis-i müstakbelde hükümet hangi ekseriyete istinad edecektir. *İfham*, 7, 1.
- Mustafa Cami. (1912). Bizde politikacılık usullerinden: Fırkamız aleyhindeki hücumlar münasebetiyle. *İfham*, 3, 3.
- Şehbenderzade Ahmed Hilmi. (1912). Kaş yaparken göz çıkarmayalım. *Hikmet*, 33, 1.
- Şehbenderzade Ahmed Hilmi. (1912). Türk Milliyet-perver Fırkası. *Hikmet*, 33, 2.
- Şehbenderzade Ahmed Hilmi. (1912). Geçid fırkaları ve müstakil fırkalar. *Hikmet*, 35, 1.
- Şehbenderzade Ahmed Hilmi. (1912). Milli Meşrutiyet Fırkası ve üç fikr-i mutezad. *Hikmet*, 40, 1.
- Yusuf Akçura. (1328). Türklük Şu’unu: Milli Meşrutiyet Fırka-i siyasiyesi. *Türk Yurdu*, 2/22, 695-696.
- Yusuf Akçura. (1328). Siyaset. *Türk Yurdu*, 2/16, 463.
- Yusuf Akçura. (1328). Türk Aleminde. *Türk Yurdu*, 2/19, 598-600.
- Yusuf Akçura, (1329). Türklük Şu’unu. *Türk Yurdu*, 5/1, 876-880.
- Yusuf Akçura, (1329). Türklük Şu’unu. *Türk Yurdu*, 6/6, 2207.
- Ahmet Ferit (Tek). (1328). Kanun-ı Esasi-i Vilayât. *Türk Yurdu*, 2/16, 464-470.
- Milli Meşrutiyet Fırkası. (1912). *Hikmet*, 37, 1.
- Milli Meşrutiyet Fırka-ı siyasiyesinin beyannamesi. (1912). *Sabah*, 8251, 3.
- Basılı Kaynaklar:**
- [Baykurt], Cami. (1331). *Osmanlılığın atisi, düşmanları ve dostları*. İfham Matbaası.
- Akçura, Y. (2001). *Yeni Türk devletinin öncüleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Akşin, S. (1987). *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*. Remzi Kitapevi.
- Dumlu, M. (2019). *Millî Meşrutiyet Fırkasından Millî Türk Fırkasına İfham gazetesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Georgeon, F. (1996). *Türk milliyetçiliğinin kökenleri (1876-1935)*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Heyd, U. (2002). *Türk ulusçuluğunun temelleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları.

-
- Hocaođlu, B. (2010) *II. Meşrutiyette iktidar-muhalefet ilişkileri 1908-1913*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Lütfi Fikri (1338) *Hükümdarlık karşısında milliyet mesuliyet ve tefrik-i kuva mesâili*. Akşam-Teşebbüs Matbaası.
- Olgun, K. (2002). II. Meşrutiyet devri hâkimiyet-i milliye mücadelesinde önemli bir dönem: 1912 Meclis-i Mebusan ve faaliyetleri. *İlmi Araştırmalar*, 13, 111-132.
- Özden, M. (1994). *Türkyurdu dergisi ve ikinci Meşrutiyet devri Türkçülük akımı (1911-1918)*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarı, M. (2018). II. Meşrutiyet'in ilk milliyetçi partisi Milli Meşrutiyet Fırkası. *International Congress on Cultural Heritage and Tourism Bildiriler Kitabı*, y.y., 358-364. (<https://aksaray.academia.edu/MuhammedSar%C4%B1>)
- Somel, S. A. (2006). Osmanlı reform çağında Osmanlıcılık düşüncesi. *Tanzimat ve Meşrutiyetin Birikimi*. İletişim Yayınları, 88-116.
- Ünal, Y. (2009). *Ahmet Ferit Tek*. Bilgeođuz Yayınları.
- Tunaya, T. Z. (1998). *Türkiyede siyasal partiler*. I. İletişim Yayınları

Ek-1.

Milli Meşrutiyet Fırka-i Siyasiyesinin Beyannamesi

Muhterem Osmanlılar,

Bugün pîş-i enzâr-ı basiret ve ittıla'nıza yeni bir fırka-ı siyasiye arz u takdim ediyoruz.

Üzerinde yaşadığımız dünya bir tenazu'-ı bekâ dünyasıdır. Asrımızda insanlar, milletler için bekâ-yı vücud ancak cidâl-i hayatda muvaffakiyetle kâimdir. İ'lân-ı meşrutiyetten beri Osmanlı heyet-i siyasiyesi dâhilinde de bu yolda bir saha-i cidâl ve mübareze küşâd edildi. Fakat bu sahada hakikatten ziyade mübhem hayali ve sunî gayeler takib olunarak Osmanlı Devlet ve milletinin mütalaa-ı hakikiyesinden inhiraf olundu. İşte bu hakaik-i menafi'in takibi maksadıyla Milli Meşrutiyet Fırkası tesis olunuyor.

Osmanlılık, İtiraf olunmalıdır ki, bugün cidden vahim müşkilat-ı siyasiyeye maruz bulunmaktadır. İki asırdır düşar olageldiğimiz mehâlik ve muhatarât-ı meşrutiyetin, ilanıyla da zâil olmadı. Devlet ve devletin zaaf-ı kadîmi ber-devam bulunuyor. Anadolu'nun merkezî bir hulûl-ı sulh-perverâneye, hudud-ı şarkıyesi bir tehdid-i musallaha saha olmuştur. Bilâd-ı Arab, garb ve cenubdan düvel-i bahriye ve müste'merenin câlib-i iştihası oluyor, Rumeli –Arnavudluk ise bugün her zamandan ziyade komşularının enzâr-ı hırs u tama'larına maruzdur. Devletin bu üç kitle-i cesimesi mehâlik-i hariciyeden ma'ada şimdiye kadar devam eden gafil bir siyasetin netice-i müellimesi olmak üzere dâhilen de birbirlerine karşı âsâr-ı infî'al ve iğbirar ibrâz ediyorlar. Müşterek kalırlarsa istiklale, birbirlerinden ayrılırlarsa esarete namzed bu kıtanın bilhassa şu son halleri kalbleri istikbal-i vatan endişesiyle çarpan Osmanlıları cidden düşündürecek derecede haiz-i ehemmiyettir. Osmanlılığın mehâlik-i müstakbeleden tahlisine âzim olanlar, vaziyet-i coğrafya ve siyasiyesini, kuvvet ve kudret-i milliyesini, kat'an hayale kapılarak tedkik ve muhakeme etme[me]li ve neticeye göre, metin ve cesur, icab eden meslek-i siyasiyi ittihaz eylemelidirler.

Biz, bu çareyi teşkilat-ı esasiyemizde kuvâ-yı saltanatı teyid ve siyaset-i dâhiliyemizde anâsır-ı Osmaniye beyninde bir meslek-i vifâk ve itilaf tesis etmekte buluyoruz.

Bu devlet herşeyden evvel bir Osmanlı Devleti'dir. Ve Osmanlı Devleti hâkimiyet-i milliye'nin âra-yı umumiyenin değil, asırların, tarihin tesis ettiği bir padişahlıktır. Bir uzv-ı kâmil-i tarihî teşkil eden bu heyet-i siyasiyede eşhasdan evvel devlet, hukuk-ı efraddan evvel hukuk-ı devlet müesses ve payıdardır. Ananât ve tekâmülât-ı tarihiyeye müstenid bu saltanat, bir saltanat-ı meşruta olabilir, fakat asla hâkimiyet-i milliye müddeasına müstenid bir saltanat-ı avam olamaz. İttihad ve Terakki zimâm-dârânının eser-i gafleti olarak 93 Kanun-ı Esasisini hâkimiyet-i avam ve parlamentarism esasları üzerine ta'dil etmeleri İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin ve Fırkası'nın cism-i devlete [v]urduğu darbelerin en vahimini teşkil eder.

Milli Meşrutiyet Fırkası'nın akide-i siyasiyesine göre devletimiz bir Osmanlı padişahlığıdır. Bu padişahlığın reisi ve hükümdarı sülale-i âl-i Osmana mensup mukaddes Osmanlı hakanı, mübeccel İslam halifesidir. Zât-ı hazret-i padişahînin hukuk-ı esâsiyesi tamamen mahfuzdur. Heyet-i Ayan Meclis-i umumîde hukuk-ı devlet ve saltanatı müdafaaya memur bir heyet-i siyasiye olmak itibariyle azası taraf-ı eşref-i hümayundan nasb ve tayin buyrulmak elzem olduğu gibi Meclis-i Mebusan'ın da, İttihad ve Terakki Fırka-i siyasiyesinin Midhat Paşa Kanun-ı Esasiyesini ta'dil ederek vaz' ettiği veçhile yalnız vükela ile ihtilaf zuhurunda değil lede'l-icab her an ve zamanda fesh olunabilmesi kat'ül-vücûbdur. Hülâsa, Osmanlı Devleti, parlamenter bir devlet değil, meşrûti bir saltanat olmalıdır.

Milli Meşrutiyet Fırkası işte böyle bir padişahlığın taraftarı olarak şekl-i mezkûrün vesâit-i meşrua ve makbule ile temin-i rüchânî arzu-yı vatan-perverânesiyle meydan-ı mücahedeye atılıyor. Onun fikrinde anasır-ı adîdeden mürekkebe ve âmal-i mütehalifeye revaç-gâh olan Osmanlı padişahlığının saltanat ve şevketi ancak bu şerâit-i esasiye ile kâiddir.

Osmanlılığın mehâlik-i hâzıra ve müstakbeleden tahlîsi anasır-ı Osmaniye arasında bir meslek-i vifâk ve itilaf tesisine mütevakıftır demiştik. Fırkamızca vatanın her kabza-i hâki mukaddes ve Osmanlı Devleti’ne tâbi’ her unsur efradının hukuk ve menâfi muhteremdir. Fakat bununla beraber gayr-ı kabil-i inkâr ve itiraz hakayikdandır ki Osmanlılığın merkez-i sıklığı Türklük ve İslamıktır. Halbuki biz Türklüğü temsil eden Anadolu ile, Osmanlı tarihinden birer hisse-i mefhareti hâiz olan Arabistan’ın ve Arnavudluğun nasıl tahribkâr bir idareye tâbi olduğunu zî-hayat vekâyi’ ile idrâk ediyoruz.

Cism-i devletin etraf-ı erba’sına kan ve can gönderen, varidatının bir kısm-ı azîmini memleketin fakir ve âtil sâir kıtaatına ihdâ eden Anadolu bu gün başdan başa harab-âbad bir çöle dönmüş, bin türlü gavâil-i dâhiliye ile iştigalden baş alamayan, Türk, vatanında ölmeğe hasret kalmış, bu mübarek kıtanın fedâkâr insanları ırken marîz, neslen meftûr hale gelmiştir. Diğer taraftan Arabistan ve Rumeli, henüz mesûniyet-i şahsiye ve hukuk-ı tarassufuyenin tamami-i teessüsüne mâni iğtişâşâtın ve nihayeti gelmeyen harekât-ı askeriye zebunu, bir devr-i sükûn ve adalet intizarıyla süzân bulunuyor. Osmanlı vatanını kurtarmak istiyorsak, asırlardan beri ta’kib olunan bu mantıksız ve hesabsız siyasete bir nihayet vermek, siyaset-i dâhiliyemizi macera-perestlikten tahlis ile bir mecra-yı cedîd-i vifak ve itilâfa sevk eylemek iktiza eder.

Hükümet-i Hamidiye mütereddîd siyasetiyle, mevcut vaziyetleri nisbî bir sükûnet içerisinde muhafazaya çalışmıştı. İttihad ve Terakki hükümeti tecrübesizliği ve ifrat-kârlığı yüzünden merkezîyet ve ittihad-ı anasır müddeiyâtıyla memleketi vatandaş kanına boyadı.

İtilaf ve Hürriyet Fırkası’nın vilâyât-ı mecâlisine kuvâ-yı teşrî’iye itâsına kıyam etmesini kabul edemeyiz. Merkezîyet-i siyasiye bizim de en başlı mu’tekadât-ı siyasiyemizdendir. Bu, öyle bir zarurettir ki Devlet-i Osmaniye gibi asla merkezi bir devlet değil, Almanya gibi müstakil devletlerden müteşekkil Avusturya ve Macaristan gibi tarihi saltanatlardan mürekkeb düvel-i müttehîde bile bu lüzumdan tebâ’üd edememişlerdir. Vezâif-i devletten mecburi olanların, yani umûr-ı siyasiye-i devletin ve vezâif-i ihtiyariyeden umuma taalluk edenlerin bir merkezîyet-i kati’yeye rabtı zaruridir. Fakat bu meslek, nef ve zararı bir vilayete aid maarif, nafia, ziraat, ticaret, sanâat umûrunun vilayetlere terki vilayet ve nevâhi idare-i hususiyeleri ihdası gibi tesisât-ı nâfia-i idariyenin reddini istilzam etmez, bu meseleyi sinîn-i ahîrede görüldüğü üzere beyne’l-anasır bir vesile cidal ve nifak haline koymak her halde vatana hizmet değildir.

İttihad-ı anasır meselesine gelince: Bu hususda İtilaf ve Hürriyet Fırkası’nın Osmanlı Devleti’ne tâbi her anasır-ı dinî ve millinin ayrı ayrı tekâmülât-ı ırkıyye ve mülkiyesine çalışarak Devlet dâhilinde menâfi-i mütehalifeye mâlik ayrı ayrı devletler teşkil suretinde vâki olan İtilaf-ı anasır mesleğini katıyyen red ettiğimiz gibi İttihad ve Terakki hükümetinin bu iddia ile Arnavudluk teşkilat ve âdât-ı mahalliyesini cebren ilgaya kalkışması, Suriye’de bir İttihad mektebi açmak için Kerek İsyanı’nı vücuda getirmesi kabilinden vuku bulan teşebbüsât-ı sakime-i siyasiyesini de asla tasvib edemeyiz.

Kemal-i cesaretle kabul ve ilan olunmalıdır ki Arabistan ve Arnavudluk ile Rumeli temsil ve tevhid-i anasıra müsaid sahalarda değildirler. Bunun imkân husulü birkaç asırdan beri zâil olduktan başka bu gün Türklük’ün böyle bir teşebbüsü başa çıkarmağa kudreti de müsaid değildir. Bundan başka cebr ve tazyik ile teyid-i irtibat ve muhabbetin asla imkânı yoktur.

Hülâsa, bilinmelidir ki Osmanlı Devleti’nin ve bu devleti tesis eden kitle-i esasiyenin menfaat-i hakikiyesi böyle beyhude teşebbüsât ile kuvvetini israf etmek değil bilakis kıtaat-ı mezkûreye karşı hürriyet-perverâne ve itilaf-kârâne bir siyaset takib ederek merkez-i hakikisinde âsya-yı Suğra’da kendi kuvvetini temenniye ve terbiyede çalışmaktır.

Milli Meşrutiyet Fırkası Türk, Arab ve Arnavud unsurlarını cism-i devletin bir sehpa-yı metin ve rasini addeder. Rumeli ve Arabistan’da Osmanlılık aleyhine açtırılacak bir mücadele devlet

içün pek büyük bir gâile teşkil eder. Halbuki bilakis bu üç unsurun vifâk ve itilâfı Devlet-i Osmaniye'yi sarsılmaz bir metanet-i siyasiyeye malik eyler.

Avrupa medeniyeti daima zayıfların hasm-ı bî-âmâni, kuvvetlerin mezâhir-i tabiisi olagelmıştır. Hududların haricinde hiçbir emel-i istilâ-cûyâne beslemeyen, yalnız müdafaa-i hukuk ve menâfi' ile uğraşan Devlet-i Osmaniye, dâhilde dediğimiz tarzda iktisab-ı kuvvet ederse kuvveti nisbetinde haricin de hürmet ve müzâheretine mazhar olacağında şüphe etmemelidir.

İşte fırkamız şu esaslar dâhilinde, Devlet ve milletine hizmet etmek arzusuyla efkâr-ı umumiye muvacehesine çıkmakta ve hukuk-ı saltanat ve ananât-ı Devlet taraftarlarıyla Osmanlılık müdafilerini tevhid-i mesâ'îye davet eylemektedir. Teşebbüs kuldan Tevfik Allahdandır" (Milli Meşrutiyet Fırka-ı siyasiyesinin beyannamesi. (1912). *Sabah*, 8251, 3).